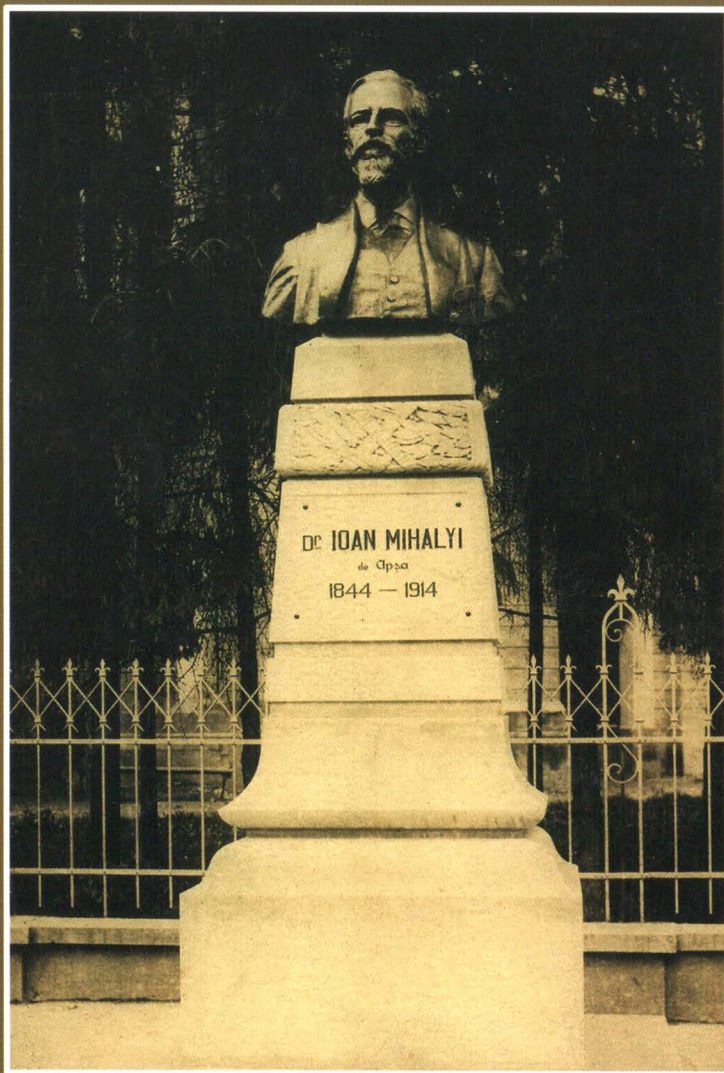

Gheorghe Todinca

CENTENAR

IOAN MIHALYI DE APȘA

(1844-1914)

Sighetu Marmăției
2014

<https://biblioteca-digitala.ro>

autor: Gheorghe Todinca
prezentare grafică: Petru Sîngeorzan
fotografii: din colecția Muzeului Maramureșului
culegere computerizată: Mara Birta

CENTENAR
Ioan Mihalyi de Apșa
Sighetu Marmăției 2014

ISBN 978-973-0-18164-7

Broșură tipărită cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș și al Muzeului Maramureșan.

Familia Mihalyi de Apșa

Familia Mihalyi de Apșa a dat vieții publice și culturii maramureșene și românești mari personalități, adevărați patrioți, apărători imparțiali și valoroși ai intereselor națiunii române.

Atestată documentar într-o diplomă din 6 aprilie 1407, datată de regele Sigismund, familia nobilă Mihalyi își are originile în Apșa de Jos în Maramureșul din dreapta Tisei.

Dacă ne referim numai la cei 4 fii ai lui Găvrilă Mihalyi de Apșa – cel Bătrân, deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar după revoluția din 1848 Comisar regesc peste 13 comitate, condamnat la moarte și grațiat de Francisc Iosif I, luptător pentru drepturile românilor din Maramureș și Transilvania, trebuie să evidențiem inteligența acestora dublată de studii serioase la marile universități europene, primind o aleasă educație în familie în spiritul moralei creștine, a dragostei față de neamul românesc căruia îi aparțin. Toți vor răzbi în funcții înalte, de unde cu pricepere și înțelepciune vor contribui esențial la trezirea conștiinței naționale a românilor de pe aceste meleaguri, vor lupta pentru emanciparea și propășirea acestora.

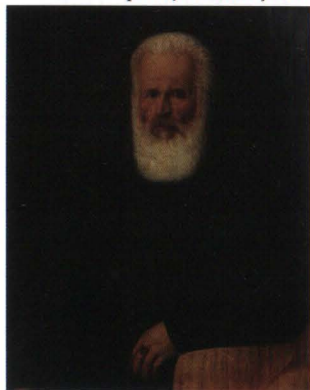
Petru Mihalyi (1838-1914) reprezintă Maramureșul ca deputat dietal la Budapesta. În tinerețe se împrietenește la Oradea cu Iosif Vulcan și participă la toate acțiunile Societăților culturale ale studenților români, „având și calitatea de membru fondator al Societății pentru fond de teatru român”. Continuă studiile la Viena, unde se împrietenește cu studenți români din alte provincii istorice (amintim de Petre Carp). Pregătirea juridică a fost susținută de studii economice, reflectate în orientările politice în care a activat timp de 30 de ani ca deputat, în toate găsind întrebări și răspunsuri, prin apropierea față de oamenii Maramureșului. Ca președinte al Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș și devotat susținător, a dat dovadă de multă abilitate și tenacitate în salvarea „Asociațiunii” și a Internatului, văzând în acesta o „instituție a națiunii române.”

Emblema nobiliară a familiei Mihalyi de Apșa

părinții Iuliana și Gavrilă Mihalyi de Apșa

Ioan Mihalyi,
bunicul academicianului

Iosif Man, comite suprem al Maramureșului,
unchiul fraților Mihalyi

Victor Mihalyi de Apșa
Mitropolit unit, membru de onoare al Academiei Române

Frații Mihalyi

Iuliu Mihalyi, ofițer în garda imperială din Viena

Dr. Victor Mihalyi (1841-1918), arhiepiscop și mitropolit român greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, „a fost un bun creștin, în cea mai curată concepție a cuvântului și a fost un român în cea mai nobilă afirmare a acestui ideal.”

Studiile primare le începe la Sighet, la școlile piariste, continuă gimnaziul la Oradea, Timișoara, Kașovia și Roma, unde studiază teologia și filozofia. Prin toate studiile sale și funcțiile deținute a sprijinit dezvoltarea învățământului românesc și cultura română. Susține Asociațiunea maramureșeană, Societatea „Petru Maior” și „România Jună”, Societatea pentru fond de teatru românesc, este membru activ al ASTRA de la Sibiu, susținător al internatelor școlilor românești din Sighet, Blaj, Beiuș, Lugoj, Năsăud, membru al Societății Regale Române din București; din 1894 este membru de onoare al Academiei Române.

Dintre frații Mihalyi, Iuliu a fost singurul care a ales cariera armelor. Îl găsim în diferite garnizoane, parcurgând cariera de ofițer de la locotenent în Regimentul 11 Husari, la funcția de colonel în armata imperială, la Curtea din Viena.

Nu și-a uitat niciodată familia și neamul. Cu frații corespundea în limba română și era interesat de carierele lor. La pensionare se înscrie în ASTRA, fiind înregistrat în 1895 cu o donație de 6 florini. Se stabilește la Blaj, unde moare la 27 februarie 1898 și unde va fi înmormântat de fratele Victor, mitropolitul românilor uniți, care, la sfârșitul vieții (ianuarie 1918), va cere să fie înmormântat lângă fratele său, Iuliu.

Mediul familial în care au crescut cei patru frați Mihalyi de Apșa le-a permis cariere și destine de excepție. Gabriel Mihalyi junior învăța bine la 12 ani, în 1861, limbile latină, greacă, maghiară și germană. Cu studii superioare la Budapesta și Viena, ajunge, pentru activitatea și convingerile sale naționale, președinte al Societății „Petru Maior”. Membru al Asociațiunii, mărturisește vărului său, Artemie Anderco Homorodeanu, credința că „viitor de aur Româniea are”. Considerat de Ioan Mihalyi ca cel mai inteligent dintre frați, moare tânăr, fiind considerat de contemporani o „speranță pierdută” a românilor maramureșeni.

Maria Mihalyi a fost căsătorită cu A. Hossu, subjugat regesc în Dej, militant activ al ASTREI. Și-au crescut fetele în școli românești. Prieteni de familie cu Teodor Mihalyi, președintele PNR, acesta plătește la cererea Mariei ore de limba română și religie învățătorului Gavril Avram din Dej, pentru Elisabeta și Caterina Hossu, nepoatele lui Ioan Mihalyi de Apșa.

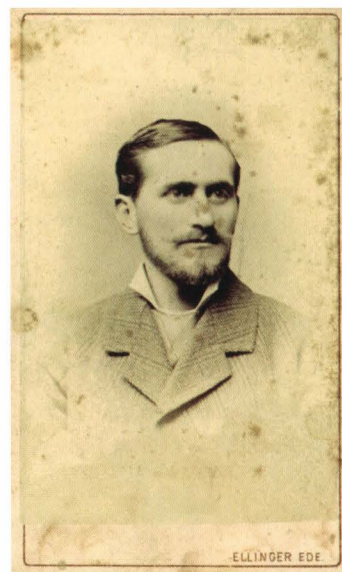
Ioan Mihalyi de Apșa

S-a născut la Ieud, la 22 ianuarie 1844, ca fiu al Iuliane Man (1815-1881) și Găvrilă Mihalyi (1808-1875), fost comite suprem al Maramureșului, comisar revoluționar la 1848-1849 și, în ultimii ani ai vieții, judecător la Curtea regală.

Studiile gimnaziale le începe la Sighetul Marmăției unde absolvă cele 4 clase inferioare, apoi le continuă pe cele superioare în gimnaziile de la Ungvar, Kașovia și Budapesta și ia examenul de maturitate în anul 1862. Urmează la Universitatea din Budapesta patru ani de studii la Facultatea de drept (1862-1866). La 17 iulie 1866 scrie din Sarasău fratelui Victor, mitropolit al Blajului, că a obținut diploma de avocat, iar în 1869 își ia doctoratul în drept, fiind primul doctor în drept din Maramureș.

„La universitate, așa cum mărturisește în autobiografie, am luat cursuri de limba și literatura română, pentru care în anii aceia s-a ridicat o catedră deosebită, binevenită mie”. În anii în care Ioan Mihalyi de Apșa a studiat dreptul, la Universitatea din Pesta erau zeci de studenți români (în 1861 sunt înregistrați oficial 34) și numărul lor era în creștere de la un an la an. Cursurile inaugurale la catedra de limba română încep la 27 aprilie 1863, prin discursul lui Alexandru Roman. Conform regulamentelor de studii, studentul înscris la Facultatea de drept era obligat să frecventeze inițial cursurile anului I de la Facultatea de litere și filozofie, unde era prioritară studierea istoriei și literaturii maghiare. Studiul istoriei era susținut de inițierea în științele auxiliare ale istoriei. Ioan Mihalyi mărturisește: „în anul 1869, am luat la universitate ore private de Arheologie, Numismatică și Paleografie și alte studii asemenea ale istoriei.”

Gustav Wenzel, profesor la Facultatea de drept, editor de documente și izvoare narative privind istoria

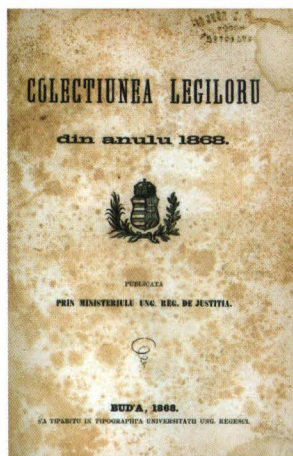

Ioan Mihalyi de Apșa în tinerețe

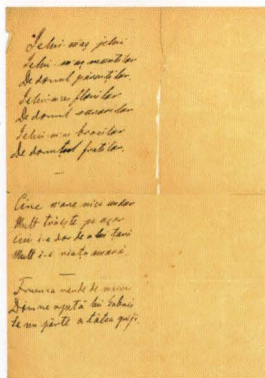
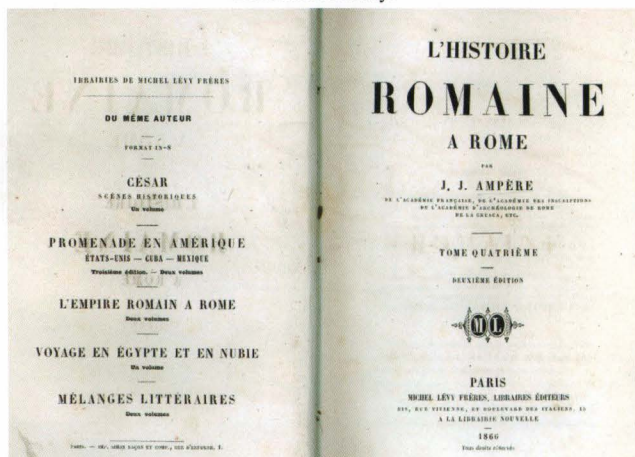

Orașul Sighet în secolul XIX - litografie

Biblioteca Mihalyi

Poezie transcrisă de Ioan Mihalyi în tinerețe

Ungariei, a avut o influență deosebită asupra viitorului istoric. În anul 1866, Wenzel a fost numit rector al Universității din Budapesta. Între profesor și Ioan Mihalyi se stabilesc relații de cooperare. În memoriul „Analecta historia comitatum Maramorus concernenti” a lui G. Wenzel, se regăsesc diplome copiate de tânărul maramureșean. Între ei se deschide o corespondență cu caracter particular, în termenii unei stime și aprecieri reciproce.

Încă din anii de studii din tinerețe acumulează un vast bagaj de cunoștințe juridice și istorice, având ca fundament ideile școlii latiniste. Citește cu siguranță pe Ghe. Șincai, Petru Maior, B. P. Hașdeu, mai târziu Xenopol, Densușianu. Își procură Documentele Hurmuzaki, cronicile românești. Preocupat de Istoria Românilor, caută răspunsuri în lucrările istoricilor maghiari și germani despre evenimentele ce au avut loc în secolele trecute în acest spațiu central european. Mărturie ale preocupărilor sale găsim în vasta bibliotecă personală, în care ponderea cea mai mare au avut-o cărțile cu caracter juridic și istoric. Informațiile dobândite sunt avantajate de logica studiilor juridice și de practica profesională.

Această împrejurare explică și în cazul lui Ioan Mihalyi, ca și al altor absolvenți ai unor facultăți de drept din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o judecată juridică pronunțată asupra trecutului, completată cu o inițiere solidă în studiile speciale ale istoriei.

Prin exigență și multă curiozitate în pregătirea universitară, Ioan Mihalyi a urmărit cu tenacitate descoperirea și cercetarea științifică a dovezilor originii, vechimii și permanenței neamului românesc în Maramureș. Pregătirea teoretică i-a fost complementată prin inițierea mai multor limbi (română, germană, maghiară, italiană, franceză, ucraineană), ca și cunoașterea limbilor clasice: latina, slava veche, greaca.

Depistarea și copierea documentelor pentru colecția Mihalyi datează din anii studenției. Din mărturii proprii, această activitate devine preocupare susținută din 1864.

„Preocupat să dovedească vechimea și continuitatea românilor maramureșeni, a alcătuit ca dovezi palpabile o prea frumoasă culegere de monede antice, de diplome medievale și de scrisori și zapise românești din acel Maramureș, care a păstrat numai așa de puține.” (Nicolae Iorga)

Cercetările lui Mihalyi despre epoca medievală atestau autonomia străveche a Maramureșului și venea în sprijinul programului politic românesc al autonomiei naționale, inclusiv a celei bisericești.

Incursiunea în documentele istorice avea și un substrat polemic, un răspuns dat celor ce contestau continuitatea poporului român în propria-i vatră, în propriu-i leagăn. Amintirea Maramureșului într-o diplomă la 1199 nu înseamnă că ținutul a fost nelocuit. Diplomele arată că anteriorii domnitorilor din secolul al XIV-lea erau posesorii acelorași domenii și înainte de primele diplome, tradiția însăși făcând referire la „câștigarea proprietății” cu câteva secole în urmă.

„Orișicare generațiune sau popor – afirmă Ioan Mihalyi în disertația susținută la Sighet în 1889 în cadrul Societății istorice maghiare și intitulată *Diplome maramureșene* – trebuie să cunoască faptele și modul de cugetare a strămoșilor săi, că numai din acelea poate scoate de învățătură pentru viitor, în acelea poate afla exemplu atrăgător și vrednic de imitat pentru înaintarea bunăstării concetățenilor săi, îndemn spre jertfire și spre adevăratele virtuți cetățenești, din acela poate învăța.” În aceeași aleasă adunare, autorul arată că strămoșii românilor erau „cu cea mai mare alărgire către religie și naționalitatea lor și originea lor.”

Într-o scrisoare de răspuns adresată preotului Petru Salca ce voia să scrie istoria localității Giulești, Ioan Mihalyi îi atrage atenția că românii au ridicat biserici de piatră medievale „nu numai la Giulești, dar de exemplu și în Biserica Albă, în Sarasău. Ba încă și biserica cea veche reformată din Sighet au fost zidit între 1050-1150 pentru cultul răsăritean.”

„Maramureșul și Țara Făgărașului cuprind astăzi atâția români, ca și când niciodată n-or fi fost vre-o emigrațiune, ci vorbesc dialectul românesc cel mai frumos și cel mai apropiat de limba italiană și mai ales maramureșenii, care se mai bucură de a nu fi iobagi, ci niște oameni liberi ce conduc după legile lor proprii, având și dată pe seamă cetatea Huszt și venind la vestire în călărimea regală, în care se disting prin vitejii.”

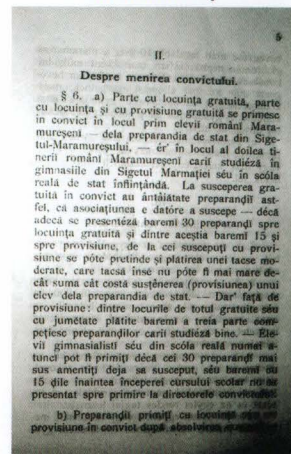
Reîntors de la studii, se stabilește definitiv la Sighetul Marmăției, unde timp de aproape 50 de ani va

Sediul Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș

Pagini din „Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș”

Liste de donatii

<https://biblioteca-digitala.ro>

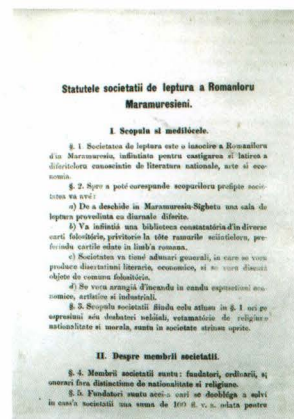
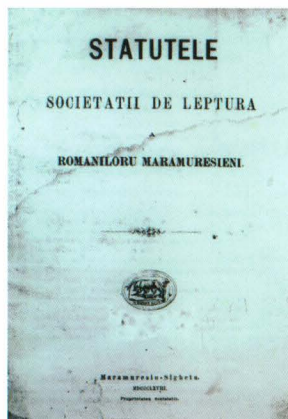
Finalul dării de seamă făcute în adunarea generală a Asociației la 5 iunie 1893 arată limpede ideile și intențiile conducătorilor românilor maramureșeni: „...deci dacă noi vom fi la un loc și vom fi creștini și catolici buni, institutul poate resta spre binele de obște și mărirea lui Dumnezeu și a națiunii românești, până doar vor sosi alte vremuri mai bune.”

În adunarea generală a Asociațiunii din anul 1872, Ioan Mihalyi, îngrijorat de starea înapoiată a românilor, conchide: „E lucru dureros a vedea o mulțime de români pierzând terenul de sub picioare, pierzând țarina cea sacră ce le-a servit de refugiu în contra inamicilor externi... Noi, care am apărut moșiile noastre în decurs de 17 secole, chiar acum suntem amenințați a le pierde în timp de pace, acum când comerțul și industria sunt pe calea dezvoltării... A sosit timpul suprem, când trebuie să ne ocupăm serios de noi înșine și să fim pătrunși de aceea că numai o educațiune națională poate să ștergă de pe fața noastră urmele rușinoase ale trecutului, dacă vom crește pentru patrie, pentru națiunea română, Români culți, învățați, români liberi și virtuoși”.

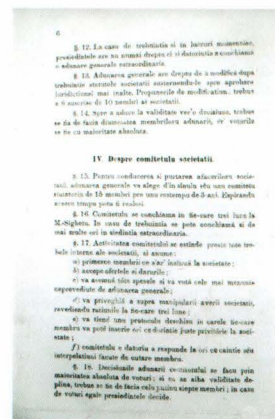
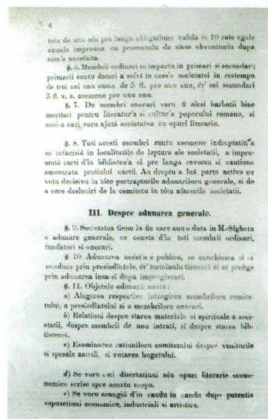
Atent la marile schimbări, rezultat al numeroaselor invenții, a dezvoltării impetuoase a științei, tehnicii, ce duc la noi orizonturi de civilizație, în adunarea din 11 aprilie 1878, Ioan Mihalyi afirmă prevestitor: „Trăim într-o epocă de transformare și acel popor care va ieși din dânsa fără o clasă cultă, va fi condamnat la o soartă mai tristă, ca toate acelea care ne-au încercat în secolii trecuți. Fără cultură nu există nici avuție, nici viață socială, nici libertate.”

În anul școlar 1886-1887 își începe activitatea Convictul Român „Sf. Vasile”, la a cărui deschidere Ioan Mihalyi a declarat următoarele: „Trebuie să fim triști de cele ce vedem la poporul nostru, căci pe toate tărâmurile suntem rămași în urma altor popoare; deoarece poporul nostru se ferește de comerț și de industrie. Menirea năzuștelor noastre este cultura poporului nostru. Deci între hotarele comitatului am dori să se lățească cultura, care ca un soare luminător, deșteaptă la viață orice ființă amorfă, dăruind poporului libertate, avere și tărie”.

Ioan Mihalyi, toată viața a stat ca o stâncă în calea tuturor încercărilor de deznaționalizare și a altor nedreptăți

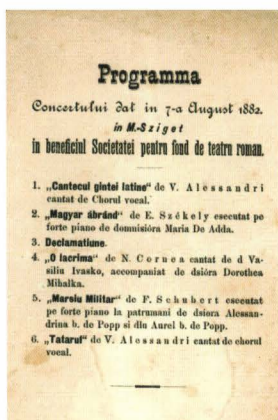

Statutele „Societății de lectură a românilor maramureșeni”
Sighet, 1868

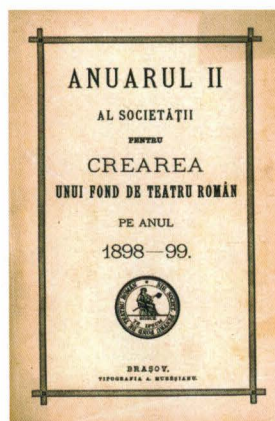
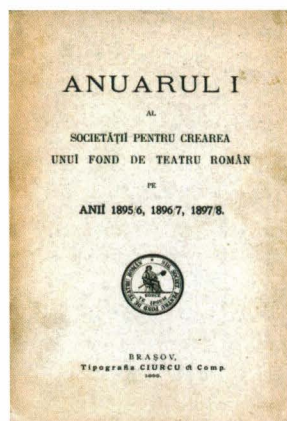

Scrisoare de la Nicolae Iorga

Programul manifestărilor „Societății pentru Fond de teatru român” la Sighet, 1882

Anuare ale „Societății pentru Fond de teatru român”

Carte poștală cu costume populare românești trimisă de Laurențiu Mihalyi

la care era supus poporul român din Maramureș. A luptat și a reușit recunoașterea limbii române în comitat ca limbă oficială.

Ioan Mihalyi de Apșa a avut un rol important în înființarea Societății de lectură a românilor maramureșeni, la întocmirea Statutelor societății (1868) și în încercările de înființare a unui ziar românesc în Maramureș. Corespondența cu Simion Botizan arată cu prisosință nobilele idei progresiste care i-au animat în acest demers.

În Statutele Societății de lectură a românilor maramureșeni, tipărite în broșură în limba română la Sighet în anul 1868, în capitolul I, Scopul și mijloacele, în paragraful 1 se afirmă că: „Societatea de lectură este o însoțire a Românilor din Maramureș, înființată pentru câștigarea a diferitelor cunoștințe din literatura națională, arte și economie”.

Societatea va deschide în Sighet o sală de lectură prevăzută cu diferite ziare, va înființa o bibliotecă cu cărți folositoare din toate ramurile științelor, „preferând cărțile edate (editate) în limba română.” Societatea va ține adunări generale în care vor avea loc conferințe pe teme literare, economice și va organiza expoziții cu caracter economic, artistic și industrial. Erau declarate interzise dezbaterile neloiale care atingeau religia, naționalitatea și morala.

Ioan Mihalyi de Apșa și familia sa au avut un rol important în organizarea și desfășurarea Adunării generale a Societății pentru Fond de teatru ținută la Sighet în zilele de 7-8 august 1882 la care au participat Iosif Vulcan și Vincențiu Babeș. Adunarea a avut un succes deosebit: pe lângă publicul numeros din Maramureș au participat și români din ținuturile învecinate, ca să asiste la această sărbătoare națională.

Cu ocazia banchetului Societății de teatru, Ioan Mihalyi ține o frumoasă expunere, păstrată în concept în Arhiva Mihalyi și din care redăm câteva fragmente: „Arta teatrală nu este creațiune modernă. De când a pășit omenirea pe calea civilizațiunii, de când a început conștiința frumosului și adevărului, de odată cu ivirea eroilor și semnelor mitologice din acei secolii îndepărtați, aflăm la greci și la romani urmele acestor arte frumoase [...] Dar precum soarele după ce ajunge zenitul său,

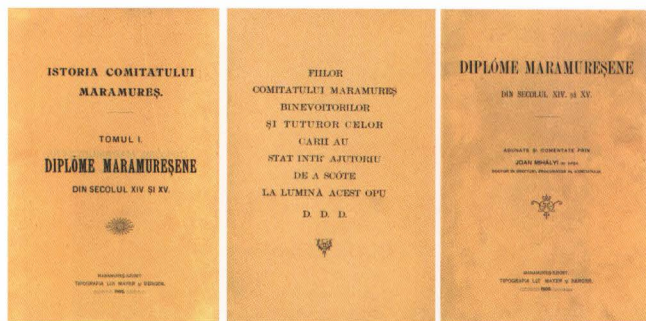
scoboară și apune și ne lasă în întuneric, astfel și arta teatrală a apus împreună cu cele două națiuni și după lungi secoli, adică în evul nostru a răsărit iar, producând în Marea Britanie pe regele dramaturgilor, în Franța și Spania pe nemuritorii Corneille, Molière și alții...”

Importanța familiei Mihalyi la pregătirea și desfășurarea manifestărilor culturale și naționale românești de la Sighet din august 1882 atrage atenția contelui I. Lonyay, care raporta Ministerului de Interne al Ungariei: „Familia Mihalyi, locțiitorul de vicar Kökenyesdi, preotul Bud din Șugatag și, în fine, profesorii Pop Ioan și Bușitia desfășoară o activitate vie în vederea trezirii interesului românilor maramureșeni.” La masa festivă comună „preotul Tit Bud din Șugatag a toastat pentru Mihăileni, pentru vicarul Kökenyerdi și pentru Baziliu Iurca ca buni români și a permis să declare că nu este de repetat acela care nu-i urmează pe cei numiți, care nu are curajul să-și facă urme în public și să declare cu mândrie că este român”. „După umila mea părere, importanța celor întâmplare nu poate fi tăgăduită pentru că de acum Maramureșul va avea un partid care să se declare pe față ca daco-român.”

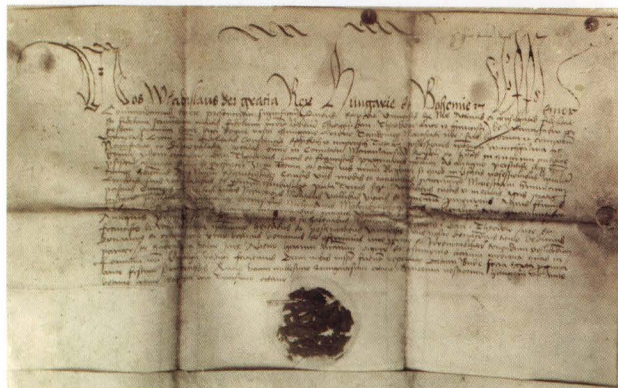
Convins că partidul „antipatriotic” român dispune de organizații în toată Ungaria, Conte Lonyay scria ministerului Tisza Kolaman, într-un raport, următoarele: „În Maramureș consider de factori principali pe următorii: deputatul Petru Mihalyi, juristconsulul Dr. Ioan Mihalyi, fostul deputat Bazil Iurca, profesorul de religie Ioan Pop, protopopul Tit Bud din Ocna Șugatag, preotul Ambroziu Berinde din Ieud, protopopul Paul Oros din Vișeu de Sus și vicarul Kökenyesdi. Am dispus deja urmărirea acestora.”

Revenit în Maramureș în anul 1868, se angajează pe funcția de viconotar la Comitatul Maramureș; din 1872 ocupă funcția de jurisconsult al județului, fiind reales până la sfârșitul vieții. Probitatea sa profesională și morală au stat cheazășie și pildă pentru marele respect al contemporanilor de orice naționalitate.

Într-o scrisoare trimisă fratelui Victor Mihalyi la 18 noiembrie 1864, îi prezintă acestuia pasiunea pentru diplomele privind Maramureșul și interesul pentru documente vechi românești, ca monumente de limbă veche, amintind Codicele de la Ieud. În anul următor (1865)

Ioan Mihalyi de Apșa „Diplome maramureșene din secolul XIV și XV Sighet, 1900“

Diplome de secol XIV și XV, incluse în lucrare

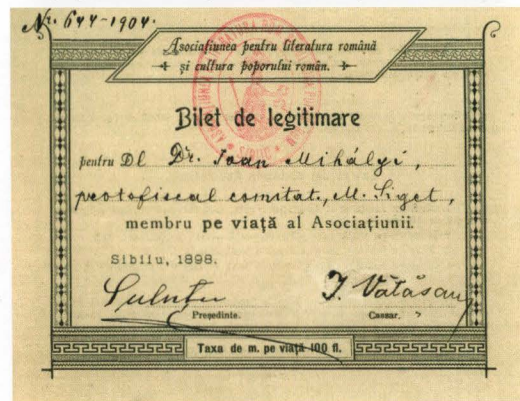

Ioan Mihalyi, membru al ASTRA la 27. aug. 1867,
Diplomă semnată de Iacob Bologa

Diplomă de membru al Asociațiunii pentru literatura și cultura
poporului român pentru Ioan Mihalyi, Sibiu, 1909

ASTRA. Bilet de legitimare pentru Ioan Mihalyi, semnat de I. Șuluțu

studiază documente în arhivele Romei, și în 1866, arhiva Teleky.

Pe lângă documentele medievale, Ioan Mihalyi aduce în demonstrarea continuității și dovezi arheologice și numismatice: „Din ce se vede că deja în secolii [secolele] vechi străvechi în acest ținut era viață și o activitate laborioasă.”

Toate cunoștințele sale despre descoperiri arheologice, descrieri ale pieselor aflate în colecțiile proprii sau în muzee și colecții particulare provenite din zonă, istoricul le-a inserat în lucrarea „Pământul Maramureșului în timpurile preistorice”, păstrată actualmente în Maramureș la DJAMN Maramureș. Găsim în text descrieri de depozite din neolitic, epoca bronzului, despre daci și celți în zonă, tezaur monetar romane, descrieri ale multor obiecte arheologice care în prezent sunt pierdute. Lucrarea este un repertoriu arheologic al Maramureșului, după toate informațiile deținute de Ioan Mihalyi.

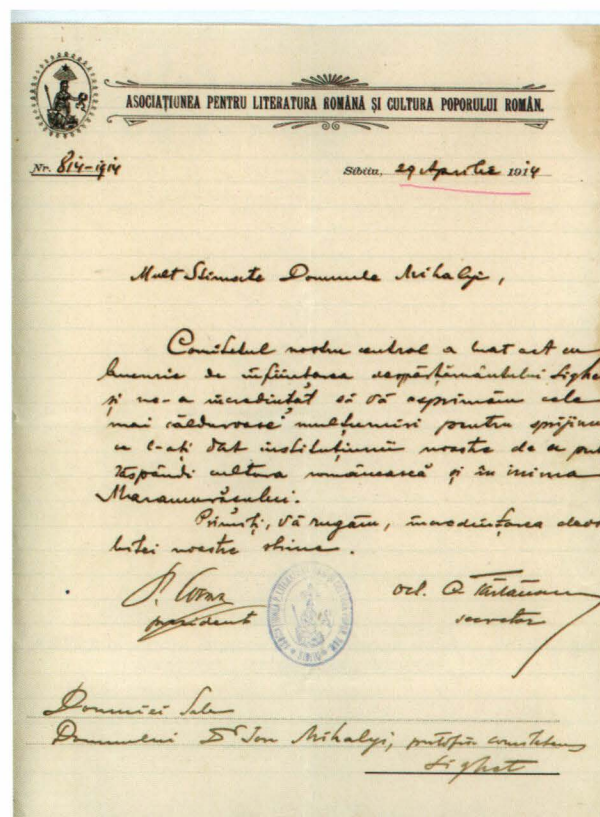
Bun cunoscător al preocupărilor fratelui său, Ioan, în domeniul istoriei și al cercetării diplomelor nobiliare maramureșene, mitropolitul Victor Mihalyi își îndeamnă nepotul, Victor, să continue importanta operă a ilustrului academician, pentru completarea și cercetarea documentelor pentru volumul II al Diplomelor, adunare de noi mărturii despre trecutul istoric al Maramureșului.

Correspondența între frații Mihalyi se face aproape în totalitate în limba română. Se fac referiri la probleme de familie, evoluția socială sau politică, imensa moștenire materială lăsată de părinți, mărturii despre evenimente deosebite, în multe este menționat „caracterul de discrețiune”. Aflăm despre alegerile din Maramureș sau din Imperiu, cariera ecleziastică a lui Victor, susținerea Asociațiunii și Internatului, construirea bisericii române din Sighet, bătaia politică și religioasă împotriva înființării Episcopiei greco-catolice maghiare de Hojdudorogh (1912), bătaia purtată pentru religie, limbă și neam.

Domeniul care i-a adus consacrarea este cel al cercetării istorice. Rodul acestor cercetări se concretizează în colecții de mare valoare științifică și documentară: piese din neolitic, epoca bronzului, a fierului precum și o bogată colecție de numismatică (sec. I-IV) adunate din satele de pe cele două maluri ale Tisei. Studiul acestora se finalizează cu

lucrarea (în manuscris) „Maramureșul preistoric. Trecutul Maramureșului în epoca preistorică”. Adunarea și cercetarea documentelor medievale ale românilor maramureșeni, publicarea acestora în monumentală operă *Istoria Comitatului Maramureș*, tomul I, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, constituie încununarea eforturilor și zbaterilor acestui mare savant. Lucrarea cuprinde aproape 700 de pagini tipărite, publicând 366 de documente în limba latină și câte unul în maghiară și română, însoțite de traduceri în rezumat, note și comentarii de mare rigurozitate științifică. Pentru merituosă activitate științifică este încununat cu premiul Academiei Române (1901) și cooptat ca membru al acesteia. Lucrarea este distinsă în anul 1902 cu premiul „Năsturel – Herescu” al Academiei Române, fiind selectată înaintea operelor lui I.L. Caragiale sau Șt. O. Iosif. Ioan Mihalyi a mai scris în 1891 „Istoricul localității Giulești. 1347-1368”.

ASTRA. Adresă către Ioan Mihalyi, Sibiu, 1914

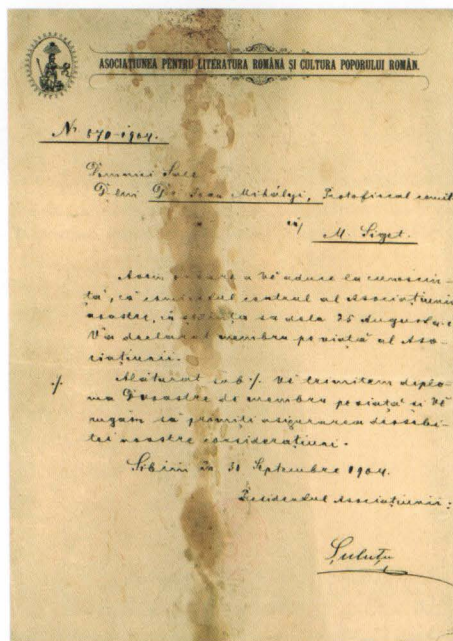

„Salve Ibrâny!” în Gazeta Transilvaniei, Brașov, 4 ianuarie 1913

Ioan Mihalayi, membru corespondent al secțiunii istorice al ASTRA, Sibiu, 1902

Ioan Mihalayi, membru pe viață al ASTRA, Sibiu, 1904

O activitate importantă o desfășoară Ioan Mihalayi și în Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român al cărei membru pe viață este atestat printr-un „Bilet de legitimare” emis la Sibiu de președintele Asociațiunii S. Șuluțiu în anul 1898.

Legăturile lui Ioan Mihalayi devin tot mai puternice cu noua generație de luptători pentru drepturile națiunii române. Deși datorită vârstei declină în anul 1914 funcția de președinte al nou înființatului Despărțământ al ASTREI la Sighet, Ioan Mihalayi de Apșa pregătește un frumos discurs inaugural, nepublicat, pe care îl prezentăm integral: „21 iunie 1914

Ca unu dintre membri ceia mai vechi ai Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului r(omân) ve salut pe toți care ați binevoit a ve înfățișa la această primă conferință a despărțământului nostru.

Ar fi la loc să rostesc câteva cuvinte de laude spre a recomanda se îmbrățișăm cu căldură societatea acesta care respândesc (ideile) înainte folositoare în tot locul unde se ivește și de aceste nicăieri nu este mai mare trebuință ca la noi ca prin sfaturi bune să înlăturăm greutățile noastre.

Societatea acesta poartă și numele mai scurt de „Astra” adică stea luminătoare din ceriu, ca și acea care oarecândva a condus pe cei trei crai înțelepți de la răsărit la leagănul mântuitorului nostru, luminând în calea lor astfel ne va conduce Astra pe noi, dacă o vom părtini și va revărsa luminile sale și în strămoarele întunecate ale munților noștri, unde precum se scie, soarele resare mai târziu decât la șesul larg și bogat.

Spun mulți că ținutul nostru Maramureș e neroditor și astfel sărac dar io sum de părere că sunt multe ținuturi și mai neroditoare ca al nostru, chiar în o mare parte a Ungariei nu se coce și nu se prășește acea plantă binecuvântată ce se coce la noi și este alimentul principal al poporului românesc și se numește cucurudiu, din care deca se alege bine soiul potrivit nimene nu s-ar înșela.

Dar la noi agricultura e ca înainte de jos și mai multe sute de ani că nu există și comerțul e în mâna altora mai norocoși. Astra ar ave menirea să ne arete și să ne conducă la aceste trei izvoare de traiul omenesc adică la agricultura națională la industria și la comerciu.

Așader nu Astra are lipsa să fie recomandată dar noi avem să dorim ca activitatea ei binefăcătoria să se viutească și la voi.

Să aveți încredere în bogății care stau în fruntea despărțământului acestuia, ei sunt frați de ai noștri, conduc trebile, lucră și se ostenesc curat din râvnă către poporul nostru părăsit cum ne înveția evanghelistul: faceți bine, dați împrumut și așteptați nimic.

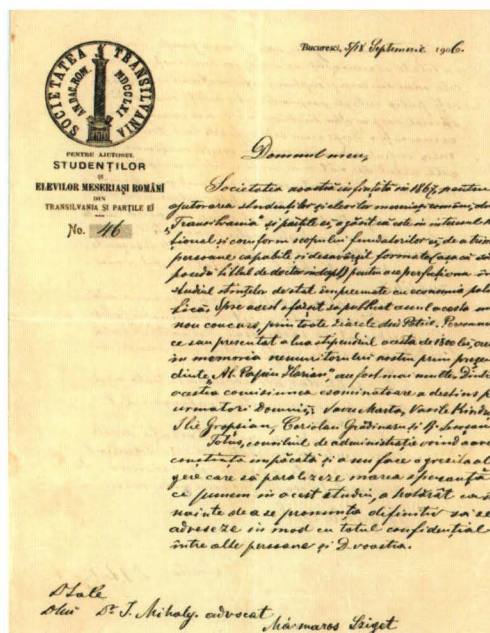
Ei vor da împrumut din învățături lor și viinței lor, dorim să împrumute cu mult și cu bun rezultat.

Nobile ursitu ceriul i-a împărțit.

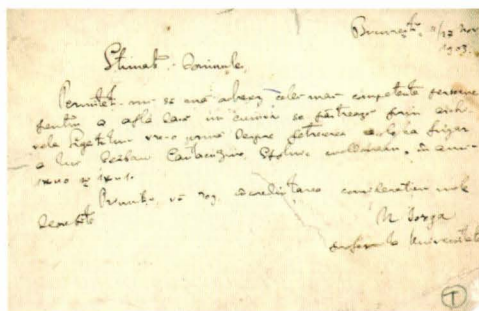
Lucrul lor e pentru vecinicie!

Cu aceste declar conferințe de deschise și rog pe Dl. director se ocupa scaunul preside și se conducă conferința mai încolo.

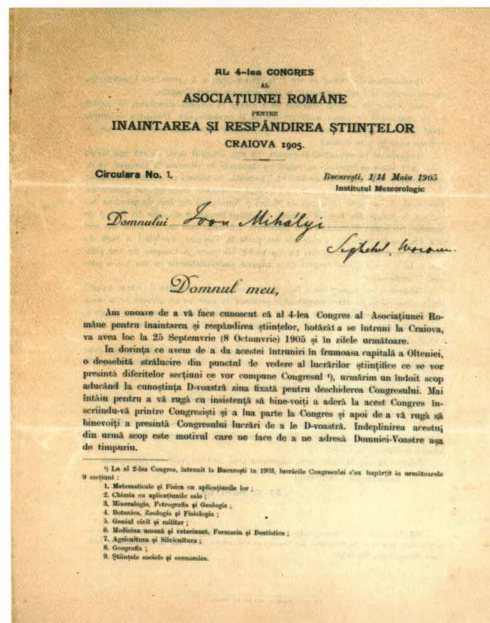
Ei vor să plângem cu profetul așa că poporul nostru se nimicește din lipsă de sciinte poporul nostru se duce la (Moldova?!) poporul nostru începe se emigreze la America, de unde pentru cei mai mulți nu este reîntoarcere”.

Societatea „Transilvania“, București, 1906

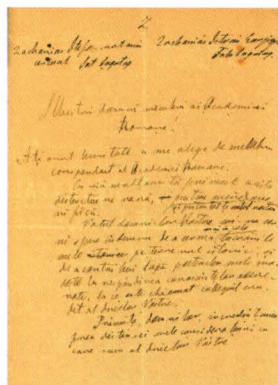

Nicolae Iorga, București, 1903

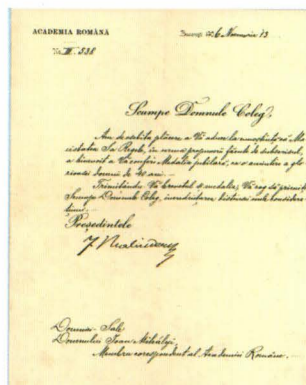

Asociațiunea română pentru înaintarea și răspândirea științelor, Craiova, 1905

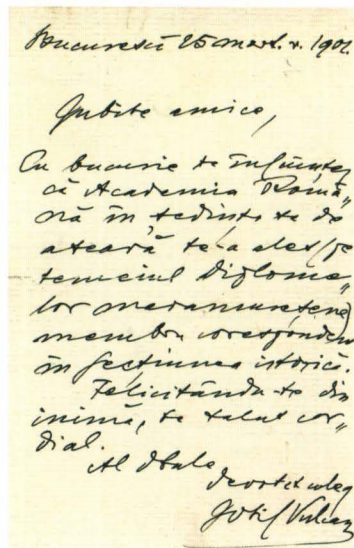
Ioan Mihaili - concept de scrisoare către Academia Română

I. Kalinderu către I. Mihaili.
Îl anunță că a fost decorat de către regele Carol I

Plic de corespondență al Academiei Române, adresat Acad. Ioan Mihaili

Scrisoare de felicitare de la Iosif Vulcan, București, 1901

Ioan Mihaili de Apșa a susținut numeroase prelegeri despre trecutul și istoria neamului românesc pentru a explica originea romano-latină a poporului nostru, relația lui cu alte popoare în istoria veche și modernă. Cea mai frumoasă și interesantă parte a textelor păstrate este descrierea Columnii împăratului Traian și a semnificației sale pentru contemporani și pentru istorie, descrierea marii confruntări între daci și romani, surprinsă în realismul expunerii pe Columnă și interpretarea post romantică a istoricului.

***

Românii spun către Occident: „Dați-ne îndărăt dreptul nostru de cetățean în familia popoarelor latine. Noi suntem dintre ai voștri, deși acoperiți de barbari. Scoateți-ne din această captivitate. Să nu ne excludă depărtarea, în ce ne atinge. Seclii nefericiți ne-au ținut separați de mama – Patria, de această Roma de unde ne tragem toții; dar deși încercați de cătane străine, exilați la confiriile [marginile] Europei, suntem Frați cu Francia, cu Italia, cu Spania, cu Portugalia. Voi sunteți [cei] cu care voim [a] forma alianța eternă, nu cu barbarii care ne împresoară.

***

Columna Traiana, ce a ridicat pentru a-și face un mormânt, este într-adevăr istoria cea mai fidelă, cea mai sigură ce se poate imagina despre cucerirea Daciei. Caracterul acestor expedițiuni este adânc imprimat. Acesta nu este numai un martor imortal [nemuritor] de cinci campanii glorioase, ea este tabloul veridic, neîmpăcat a distrugerii unui popor. Eu cuget că artistul care o executa avea chemare înainte de toate a insufla teroare în națiuni rebele.

***

Pe columna Traiană lipsește istoria așezămintelor lui Traian.

***

Cuget că era frumos a încorona aceste trofee, aceste sărbători războinice, aceste păduri de lance (lănci) prin lucrări de seceriș și de culesul viilor. Deasupra impresurărilor cu oaste, deasupra castrelor, marșului armatelor și câmpului de bătălie, am fi văzut bătrânii veterani cum făuresc fierul aratului, cum prind taurii de jug, cum măsoară, orientează o îngrăditură, cum clădesc o casă.

În anul 1901, Ioan Mihalyi de Apșa, membru corespondent al Academiei Române, înscrie lucrarea „Diplome maramureșene din secolul XIV și XV”, Sighet, 1900, la Premiul Năsturel Herescu al Academiei. Prin Adresa din 7/20 Aprilie 1902, Președintele I. Kalinderu și Secretarul General al Academiei Române, D. Sturdza îi comunică acordarea premiului de 4000 lei și îi trimite suma prin Banca „Albina” din Brașov.

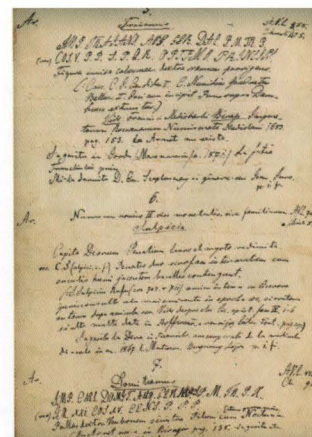
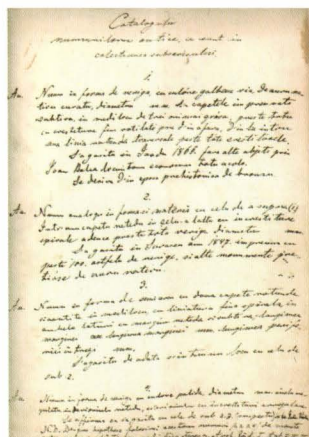
Președintele Academiei Române, I. Kalinderu, îl invită la ședințele anuale prin comunicări și la 13 noiembrie 1906 îl anunță că, la propunerea sa, regele Carol I al României îl decorează pe Ioan Mihalyi cu medalia jubiliară la 40 de ani de domnie. Toate adresele Academiei au răspunsul lui Ioan Mihalyi, deținute de noi în concept.

Încă din anul 1893, Vasile Maniu și Vicențiu Babeș fac demersuri la București pentru primirea istoricului maramureșean Ioan Mihalyi la Academia Română. Virgil Popescu, subdirector al învățământului primar și normal din România, scrie la 25 februarie 1893 înaltului prelat Victor Mihalyi de Apșa, cerințele Academiei pentru primirea, participarea regulată la sesiunile de primăvară a secțiunii istorice și îmbogățirea bibliotecii Academiei cu documente nobiliare, care le posedă sau poate înlesni procurarea lor.

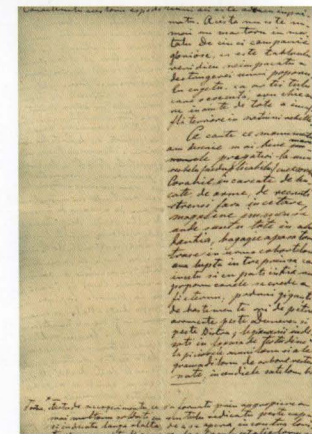
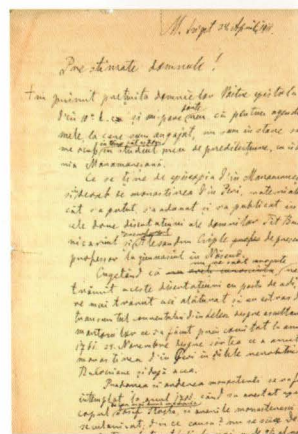
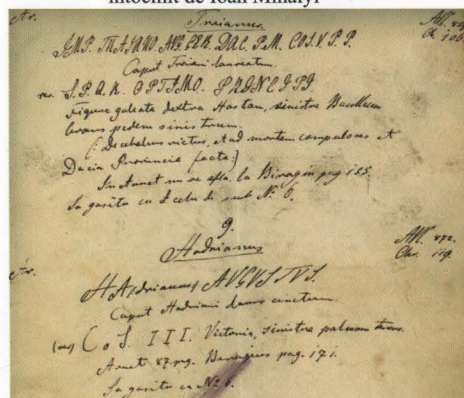
Nu cunoaștem însă desfășurarea evenimentelor, Academia Română primind ca membru onorific în anul 1894 pe Victor Mihalyi de Apșa, ce deținea cea mai înaltă funcție în ierarhia Bisericii unite cu Roma.

Odată cu pregătirea pentru tipar și apariția importantului volum publicat de Ioan Mihalyi de Apșa, Diplome maramureșene din secolul XIV și XV, Sighet, 1900, și relațiile istoricului cu Academia Română primesc noi valențe. Mai multe scrisori trimise de Ion Bianu, secretarul Academiei, fac referiri la abonamente pentru Academie (3 exemplare) și pentru membri acesteia: B.P. Hașdeu, V. Maniu, Ion Kalinderu, G. Ionescu Sion (scrisoare din 9/14 decembrie 1899).

La București, în data de 20 martie 1901, are loc ședința Academiei Române sub președenția lui V. Urechia, în care Vicențiu Babeș propune primirea lui Ioan Mihalyi de Apșa ca membru corespondent la secțiunea istorică.

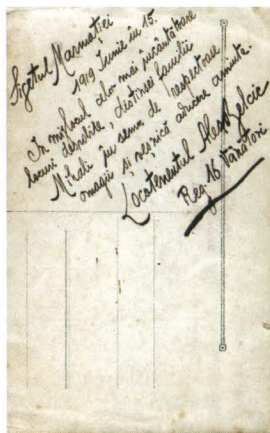

Catalogul monedelor romane din colecția personală întocmit de Ioan Mihalyi

Ioan Mihalyi de Apșa: corespondență și conferințe pe teme de istorie

Locotenent Alex Balciu, fotografie cu dedicație

Domnișoarele Mihalyi în anii Marii Uniri (1918-1919)

Monumentul ostașilor români căzuți în 1919

În prezentarea făcută de V. Babeș elogiază calitățile de savant și român a ilustrului maramureșean: „S-a dat cu un zel statornic la studiile istoriei Maramureșului, patria familiei sale.”

La 25 martie (7 aprilie) 1904 Academia Română alege pe Dr. Ioan Mihalyi de Apșa ca membru corespondent în Secțiunea istorică, fiind înștiințat printr-o scrisoare oficială. Nr. II, 3112 din 26 martie (aprilie 8) 1901 prin Președintele P. Poni și Secretarul general D. Sturdza.

Primul academician român care îl felicită este prietenul Iosif Vulcan, care îl numește „Iubite amice” și încheie cu „devotat coleg.”

Începutul primului război mondial și invazia țaristă în Maramureș (3-6 octombrie 1914) obligă pe Ioan Mihalyi și numeroasa sa familie să plece în refugiu, având ca destinație finală Blajul. Oboseala, vârsta înaintată și boala duc la decesul lui Ioan Mihalyi la Gherla, la 12 octombrie 1914. În vreme de război, în revista „Unirea” de la Blaj apare necrologul Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, în care se face o apreciere elogioasă a marelui dispărut.

„Defunctul a fost una din figurile cele mai marcante a vechii generații din Maramureș. Savant, în adevăratul sens al cuvântului, el și-a închinat toată viața scrutând vechile documente din arhive, dând la iveală nepieritoarea sa operă despre diplomele maramureșene, pentru care Academia îl alege între membrii ei corespondenți. Dragostea lui pentru trecut, pentru monedele și uneltele vechi nu l-au împiedicat de loc ca să fie și în zilele noastre unul dintre cei mai influenți sprijinitori ai cauzei românești în Maramureș. Sub îngrijirea lui s-a zidit convictul și toată mișcarea culturală a ultimelor decenii din Maramureș este strâns legată de numele lui.” („Unirea”, Anul XXV, nr. 106 din 17 octombrie 1914)

Familia Mihalyi de Apșa a avut o contribuție deosebită în evenimentele care au consfințit unirea Maramureșului cu România.

Premergând consfințirea Marii Uniri din 1918, la balconul acestei case a fluturat pentru prima oară, liber, în Maramureș, drapelul tricolor român,

Drapelul pe care s-a depus jurământul de către

Consiliul Național Român din Maramureș la 22 noiembrie 1918, a fost trimis de la Cluj de către Iuliu Maniu la Sighet, prin Longin Mihalyi, fiul lui Ioan Mihalyi de Apșa, student la Drept. Brodat de către surorile Mihalyi în noaptea de 21 spre 22 decembrie, drapelul a fost dus de către domnișoara Lucia Mihalyi (care avea pe atunci 15 ani) în Piața centrală a orașului, unde avea loc ceremonia depunerii jurământului. Pe acest drapel protopopul Simion Balea a luat jurământul de credință către poporul român membrilor Consiliului Național Român Comitatens aleși și președintelui acestuia Dr. Vasile Chindriș.

În aceeași zi de 22 noiembrie 1918 „zi sfântă a neamului românesc din Maramureș”, drapelul tricolor a fost dus și arborat la balconul casei Mihalyi, deși familia a fost amenințată printr-o scrisoare anonimă că tricolorul românesc va fi sfărțecă în 8 fâșii, cu care vor fi spânzurate cele 8 fete care au brodat tricolorul.

Casa Mihalyi a fost locul de primire și de întâlnire cu ofițerii Regimentului 14 Infanterie și ai altor unități române, loc de conversație și dezbateri asupra evenimentelor tumultuoase care se desfășurau și în Maramureș. La loc de cinste sunt păstrate fotografiile colonelului Teodor Gheorghiu, ale eroului căpitan Constantin Luca, maiorul Atanasiu etc. O fotografie deosebită înfățișează Detașamentul român din Regimentul 14 Infanterie, făcută în ianuarie 1919 în incinta Unității militare din Sighet și dăruită familiei cu dedicație de către căpitanul Constantin Luca: „Onor Familiei Mihalyi, spre amintirea modestului sacrificiu pentru eliberarea Sighetului”.

Pe foaia de titlu a monografiei Regimentului 14 Infanterie, colonelul comandant al Regimentului, Teodor Gheorghiu, consemna cu dedicație la 14 iulie 1930, familiei Dr. Ioan Mihalyi de Apșa următoarele: „în semn de admirație și adânc omagiu, distinsei și buneii Române, Doamna Iustina Mihalyi de Apșa, în amintirea zilelor frumoase, mărețe și grele pe care le-am trăit în Sighetul Marmăției în timpul campaniei din 1919”.

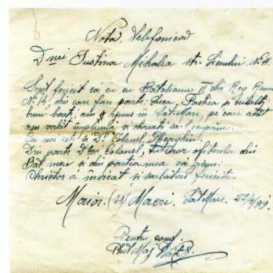
Expropriată, prin decretele de naționalizare din anii '50, sărăcită crunt, familia Mihalyi a fost nevoită să vândă, de multe ori pe sume derizorii, diplome originale,

Detașamentul român care a eliberat Sighetul, 4 ianuarie 1919

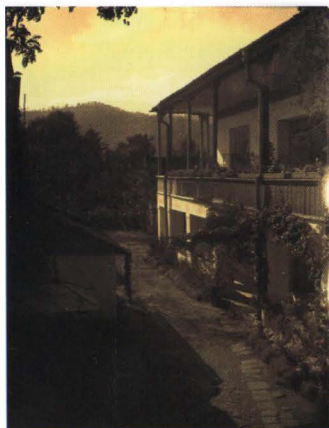

Căpitan Constantin Luca

Colonelul Teodor Gheorghiu, comandantul Regimentului 14 infanterie

Curtea interioară a Casei Mihalyi
fotografie din perioada interbelică

Inscripția romană dedicată
Dianei Augusta

documente, manuscrise, fotografii, scrisori și întreaga colecție de bronzuri.

Importante diplome originale din sec. XIV-XV, manuscrisul comunicării lui Ioan Mihalyi de Apșa „Maramureșul preistoric. Teritoriul Maramureșului în epoca preistorică”, au ajuns la Baia Mare la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale în fond colecția Dr. Ioan Mihalyi de Apșa. Mii de scrisori și acte de corespondență ale familiei Mihalyi de Apșa au ajuns la Biblioteca Academiei Române, filiala din Cluj Napoca sau în fondul Mitropoliei greco-catolice de la Blaj.

Colecția de obiecte din epoca bronzului, găsită în Maramureșul istoric în anii anteriori primului război mondial, a ajuns la Muzeul Județean Maramureș din Baia Mare.

Din bogatul univers de viață materială și spirituală în care a trăit și muncit Ioan Mihalyi de Apșa, în această casă muzeu se păstrează, într-o ambianță de epocă, piese de mobilier (dulapuri – vitrină, scrinuri, oglinzi, birou de lucru, etajere, dulap special pentru colecția numismatică, șezlong, taburete, covoare etc.).

Mediul de familie, viața socială și activitatea științifică desfășurată de Ioan Mihalyi sunt prezentate în camera de lucru a academicianului și în salonul de primire.

Camera de lucru păstrează biroul original la care a lucrat savantul. Sunt expuse mapa de lucru cu emblema familiei, suportul pentru penițe, calendarul, trusa de birou, lampa cu suport metalic.

În cameră sunt amplasate patru mari dulapuri vitrină, în care sunt păstrate cărțile și colecțiile de reviste de istorie, tomurile Academiei Române, marile dicționare și enciclopedii cumpărate de Ioan Mihalyi. Toate acestea arată universul intelectual deosebit în care s-a format și a trăit academicianul, legăturile sale permanente cu istorici români și străini.

Tot în aceste dulapuri sunt păstrate scrisori de corespondență, acte privind casa și proprietățile familiei Mihalyi. În centrul camerei se află o masă mare de epocă, înconjurată de fotolii și tabureți, pe care sunt expuse albume cu fotografii originale ale membrilor familiei, prieteni, cunoștințe, fotografii din interior și din grădina casei.

Camera de lucru

Pe pereți sunt fotografiile originale ale celor cinci frați și două surori Mihalyi. O valoare deosebită o are diploma de membru pe viață emisă pe numele lui Ioan Mihalyi de către Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român, la 25 august 1904, emisă de Iosif Șterca Țuluțiu, președinte și Cornel Diaconovich, secretarul Asociațiunii.

Mai sunt expuse la loc de cinste portretele mitropolitului greco-catolic Victor Mihalyi, „Stema în original a Arhiepiscopului și mitropolitului de Alba Iulia și Făgăraș. Dr. Victor Mihalyi de Apșa, instalat la 14/26 mai 1895”, semnat și datat în colțul dreapta jos „Iustina Mihalyi de Apșa, V 1915”. Pe peretele de la stradă este un tablou pictat, emblema nobiliară a familiei Mihalyi de Apșa având în câmpul central un leu cu sabie în gheară.

Salonul de primire păstrează integral ambianța deosebită în care erau primiți oaspeții și invitații familiei Mihalyi.

Pe o masă suport pentru oglindă sunt expuse fotografii în original, între care fotografia reginei Elisabeta I a României, după care fetele au pictat un portret în acuarelă.

Un spațiu aparte îl ocupă pianul cu taburet și suport de partituri muzicale, la care au exersat și cântat fetele Mihalyi.

Pe perete sunt expuse mai multe tablouri pictate la Blaj în anii primului război mondial, între care remarcăm „Stejarul lui Iancu” și „Aleea din parcul reședinței mitropolitane”. Lângă soba din teracotă albă este o oglindă pe suport, o lampă cu abajur și un șezlong.

Mai sunt expuse tablouri cu diverse subiecte istorice sau la modă, pictate de fetele Mihalyi: Beethoven, Regina Luiza a Prusiei, Napoleon al II-lea copil, Chopin.

Pentru iluminat, pe lângă lustrele de pe pereți se folosea un frumos candelabru din maiolică cu mai multe brațe.

Remarcăm modestia în care a trăit până în 1999, ultimul descendent al familiei Mihalyi de Apșa – domnișoara Lucia, într-o cameră de mici dimensiuni.

Un loc important îl ocupa un mic altar din lemn, care se constituia ca un spațiu de rugăciune, orientat înspre

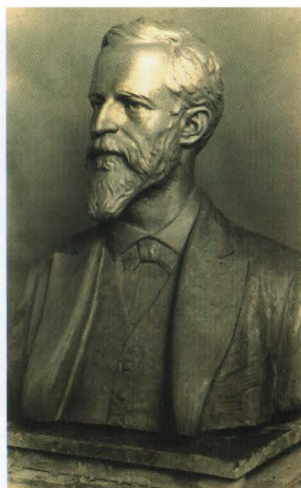
Casa Mihalyi în prezent

Camera de primire

30 august 1925. Bustul Academicianului Ioan Mihalyi de Apsa

Marile serbări culturale din Sighet

Desvălirea bustului românului maramurăşan
Dr. Iancu Mihăyli. Înfrăţirea culturală între
moldoveni şi maramurăşeni.

Disrupted Child Migrants From Europe—The impact of war on children is a subject that is rarely discussed in the United States. In the past, it was considered a taboo subject, and the children of war were treated as a "closed book." However, in the past few years, there has been a growing interest in the subject, and many books have been published on the topic. One of the most recent and comprehensive books on the subject is *The Children of War* by Dr. David P. Collier. This book is a collection of essays by leading experts in the field, and it provides a detailed and up-to-date overview of the impact of war on children. The book is divided into three main sections: the first section deals with the immediate effects of war on children, the second section deals with the long-term effects, and the third section deals with the role of the international community in addressing the needs of war-affected children. The book is written in a clear and accessible style, and it is a valuable resource for anyone interested in the subject.

răsărit în care în permanență ardea o candelă.

Pe perete, aproape de altar, se detaşa un foarte frumos tablou reprezentând pe Maica Domnului în rugăciune.

***

Recunoscătoare, generația Marii Uniri i-a înălțat o statuie inaugurată la 30 august 1925, în prezența unei numeroase și alese asistențe, de la țărani și intelectuali maramureșeni, la o delegație de peste 300 de români basarabeni.

Bustul lui Ioan Mihalyi a fost doborât de pe soclu în 3 septembrie 1940, la intrarea trupelor maghiare în Sighet. Domnișoara Lucia Mihalyi își amintea „apoi ungurii și-au cerut scuze și au întrebat ce să facă cu bustul. Mama le-a zis să-l pună sub brad și soclul sub castan (unde se află și azi).” În anul 1952, proaspăt înființații pionieri au stricat gardul casei Mihalyi și au vrut să ducă bustul la centrul de colectare a uneltelor, pentru că „țara are nevoie de bronz”. Un lăcătuș a spart piatra sculptată cu frunze de laur și au reușit să ducă bustul academicianului Ioan Mihalyi la Centrul de colectare din Satu Mare.

La 1 Decembrie 1988, fără nici o ceremonie, este dezvelit bustul în marmură al marelui patriot Ioan Mihalyi de Apșa, operă a sculptorului Mihai Borodi. Astfel, prin grija și recunoștința generațiilor de patrioți români, Ioan Mihalyi veghează asupra casei sale, Pantheon al neamului și asupra istoricei clădiri a Comitatului Maramureș.

CU ONOARE SUNTETI INVITATI LA

Serbările desvălirii bustului Dr. Ioan Mihalyi

CE SE VOR TINEA ÎN ZIUA DE 30 AUG. A. C. CU

PROGRAMUL:

la orele 9³⁰ primirea la gară a Ateneului Popular Tătărași din Iași;
 „ 10³⁰ parastas în biserica gr. cat. române;
 „ 11³⁰ adunarea gen. a desp. Sighet al Aștrei cu desvălirea bustului;
 „ 13 masă comună în Palatul Cultural;
 „ 20³⁰ sezoătoarea artistică culturală a Ateneului Popular Tătărași
 din Iași în teatrul orașănesc.

După reprezentațiune dans in saloanele Prefecturei.

COMITETUL ARANJATOR.

Tipografia Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramurăș

3septembrie 1940. Bustul dărâmat și aruncat în curtea casei Mihalyi
Mărturie documentare

MÁRAMAROSSZIGET
Ref. templom

I

Sighet Maramures
3. Sept. 1940.

Bustul răsturnat de loc. „Asbru” și
„Hovesthauer pentru cultura poporului
român din Maramures” în anul 1925
30 August

Peri könyvker. M. Sziget
„Illusztráció” fényképsoksz. Szamosújvár
13-1940 Minden jog fenntartva

MÁRAMAROSSZIGET
Református templom.

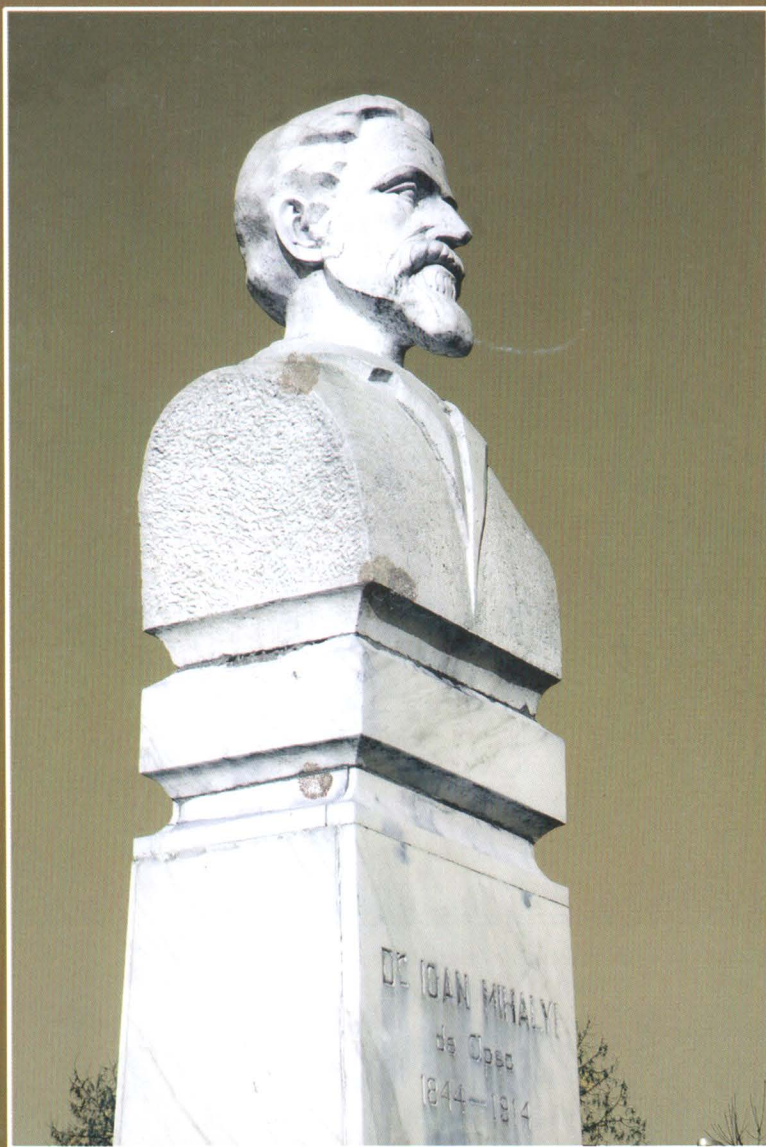
II

Dobruță după solicitarea din Wien
3. Septembrie 1941. Transportat bustul în
grădina casei creșterii Dr. von Mihály, la
3. Sept 1941. Bustul 7 Martie 1941. în curtea
casei transportat.

12 Sighet Maramures. la 7 Martie 1941

Gottfrieda csak
2 fiú, a poró,
ha a kálizá-
sán és név-
aláírásokon
kivül 5
ODVOZLO
azót írunk.

„[...] A sosit timpul suprem când trebuie să ne ocupăm de noi înșine și să fim pătrunși de aceea că numai o educație națională poate să șteargă de pe fața noastră urmările rușinoase ale trecutului, dacă vom crește pentru patria comună, pentru biserica și națiunea română, români culți, învățați, români liberi și virtuoși”.

Ioan Mihalyi de Apșa, 1872